

درس سوم: تعریف و دنیای مفاهیم

هدف اول منطق: بیان قواعد «تعریف» یعنی چگونگی شناختن و شناساندن مفاهیم مجهول است.

«ذهن در هر تعریفی از تعدادی مفاهیم آشنا استفاده می‌کند تا به شناخت مفهوم مجهول برسد.

کلی و جزئی

مفهوم جزئی: آن است که فقط بر یک مصداق و یک فرد منطبق شود و فرض افراد متعدد برای آن محال است.

مانند: تهران - حافظ - قله‌ی دماوند - این کوه - آن درخت - خلیج فارس - سلمان فارسی

نکته ۱: مفاهیم جزئی قابل استفاده در تعریف نیستند و ذهن انسان به طور طبیعی این قاعده را رعایت می‌کند.

مفهوم کلی: آن است که قابلیت آن را دارد که بر مصداق‌های متعدد منطبق شود.

مانند: معلم - انسان - سینما - مسجد - دایره - سفید

نکته ۱: وقتی می‌گوییم مفهوم کلی آن است که می‌تواند افراد و مصداق‌های متعدد داشته باشد، به این معنا نیست که حتماً افراد متعددی در خارج دارد؛ بلکه ممکن است مفهومی داشته باشد که هیچ مصداقی در خارج نداشته باشد.

مانند: عدالت - عبرت - وحی - دیو

نکته ۲: انسان در تعریف‌های خود همواره از مفاهیم کلی کمک می‌گیرد.

نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع)

اگر دو مفهوم کلی را با یکدیگر مقایسه کنیم (از نظر مصادیقی که هر کدام دارند) یکی از چهار حالت (تساوی - تباین - عموم و خصوص مطلق - عموم و خصوص من وجه) رخ می‌دهد که به آن نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع) گویند.

تساوی: ممکن است دو مفهوم از نظر محدوده‌ی مصادیق بر هم منطبق شوند، یعنی همه‌ی افرادی که مصداق یک مفهوم هستند، مصداق مفهوم دیگر هم باشند و برعکس؛ مانند: مفهوم «انسان» و مفهوم «ناطق»، که رابطه‌ی چنین دو مفهومی «تساوی» است.

نکته ۱: اگر مصادیق دو تصور کلی که با هم رابطه‌ی «تساوی» دارند را با دو دایره نشان دهیم؛ دو دایره‌ی کاملاً منطبق بر هم مانند شکل روبه‌رو به دست می‌آید.

تباین: دو مفهوم کلی هستند که با هم هیچ مصداق مشترکی ندارند؛ مانند: «انسان» و «اسب» این حالت را «تباین» می‌نامند.

نکته ۱: اگر مصادیق دو تصور کلی که با هم رابطه‌ی «تباین» دارند را با دو دایره نشان دهیم، دو دایره‌ی کاملاً جدا از هم مانند شکل روبه‌رو به دست می‌آید.

عموم و خصوص مطلق: هرگاه دایره‌ی وسعت مصادیق دو مفهوم کلی به گونه‌ای باشد که همه‌ی افراد مفهوم دوم، مصداق مفهوم اول باشند، اما فقط بعضی از مصداق‌های مفهوم اول، مصداق مفهوم دوم باشند؛ مانند: دو مفهوم «ایرانی» و «تهرانی» رابطه‌ی این دو دسته از مفاهیم را «عموم و خصوص مطلق» می‌نامند.

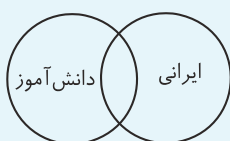
نکته ۱: اگر مصادیق دو تصور کلی که با هم رابطه‌ی «عموم و خصوص مطلق» دارند را با دو دایره نشان دهیم، دو دایره‌ی «متداخل» مانند شکل روبه‌رو به دست می‌آید.

نکته ۲: در مثال بالا مفهوم ایرانی، عام و مفهوم تهرانی، خاص می‌باشد.

عموم و خصوص من وجه: ممکن است دو مفهوم به گونه‌ای باشند که هر کدام در برخی مصادیق مشترک باشند و در برخی دیگر هیچ اشتراکی نداشته باشند؛ مانند: دو مفهوم «ایرانی» و «دانش‌آموز» رابطه‌ی این دو دسته از مفاهیم را «عموم و خصوص من وجه» می‌نامند.

نکته ۱: اگر مصادیق دو تصور کلی که با هم رابطه‌ی «عموم و خصوص من وجه» دارند را با دو دایره نشان دهیم، دو دایره‌ی «مقاطع» مانند شکل روبه‌رو به دست می‌آید.

نکته ۲: هر یک از مفاهیم رابطه‌ی «عموم و خصوص من وجه» از جهتی عام و از جهت دیگر خاص هستند.

تطبیق نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع) بر دو دایره

تساوی	تباین	عموم و خصوص مطلق	عموم و خصوص من وجه

نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع) در یک نگاه

تعریف	مثال
۱- تساوی همه‌ی افرادی که مصداق یک مفهوم هستند، مصداق مفهوم دیگر هم باشند و برعکس	انسان و متعجب - حیوان و حساس - مثلث و سه‌ضلعی - اسب و شیهه‌کننده - جسم و سه‌بعدی - انسان و متفکر
۲- تباین هیچ‌کدام از مصداق‌های دو مفهوم مشترک نیستند.	موحد و مشرک - محسوس و معقول - شیر و ماست - آب و یخ - واجب و مستحب - تصور و تصدیق
۳- عموم و خصوص مطلق همه‌ی افراد مفهوم دوم، مصداق مفهوم اول باشند و فقط برخی از مصداق‌های مفهوم اول، مصداق مفهوم دوم باشند.	هنرمند و نقاش - رنگ و سفید - آسیایی و ایرانی - اسب و علف‌خوار - مبتدا و مرفوع - درخت و چنار
۴- عموم و خصوص من وجه هر کدام از دو مفهوم کلی در برخی مصداق‌های مشترک و در برخی دیگر هیچ اشتراکی با هم ندارند.	نماز و واجب - سیاه و حیوان - سفید و لباس - ایرانی و مسلمان - کارگر و دانش‌آموز - دانشجو و شاعر

ذاتی و عرضی: اگر به سه مفهوم «مثلث»، «شکل» و «سه‌ضلعی» نگاه کنیم، درمی‌یابیم که مفاهیم «شکل» و «سه‌ضلعی» سازنده‌ی مفهوم «مثلث» هستند، به گونه‌ای که «مثلث» معنایی جز «شکل سه‌ضلعی» ندارد. یعنی هویت و حقیقت «مثلث»، همین «شکل سه‌ضلعی» بودن است و این دو مفهوم از اجزای تشکیل‌دهنده و مفاهیم درونی «مثلث» هستند.

نسبت مفهوم «انسان» به مفاهیم «حیوان» و «متفکر» نیز چنین است.

❖ به این گونه مفاهیم که اجزای درونی یک مفهوم دیگرند، «ذاتی» می‌گویند.

❖ اگر به رابطه‌ی «مثلث» با «متساوی‌الاضلاع» و «انسان» با «هنرمند» دقت کنیم، درمی‌یابیم که یک مثلث می‌تواند متساوی‌الاضلاع باشد، اما چنین نیست که اگر صفت متساوی‌الاضلاع بودن را از مثلث بگیریم، دیگر مثلثی نباشد و یا یک انسان می‌تواند هنرمند باشد، اما صفت هنرمندبودن از اجزای تشکیل‌دهنده‌ی معنای انسان نیست.

❖ مفاهیمی که صفت یک مفهوم دیگر قرار می‌گیرند، اما جزء ذات و حقیقت آن مفهوم نیستند و درونی آن محسوب نمی‌شوند، «عرضی» نام دارند.

برای هر کدام از مفاهیم زیر تا جایی که می‌توانید مفاهیم درونی (ذاتی) و بیرونی مرتبط با آن (عرضی) را نام ببرید.

عرضی	ذاتی	
راه رفتن - بیماری - سفید بودن - کشاورز - پزشک - هنرمند - نویسنده - ابزار ساز -	جسم - حیوان - حساس - اراده - زنده بودن - ناطق - متفکر - متعجب - قدرت درک داشتن	انسان
راه رفتن - بیماری - سفید بودن	جسم - حیوان - حساس - زنده بودن	گربه
قائم‌الزوايا - مجموع زوايا ۳۶۰ درجه	شکل - چهارضلعی - اضلاع مساوی - اضلاع دو به دو موازی	مربع
گل‌آلود بودن - شور بودن	جسم - مایع - سیال - بی‌رنگ - بی‌بو	آب

چگونه ذاتی را از عرضی باز شناسیم؟

در تعریف یک مفهوم باید حداقل از یک مفهوم درونی و ذاتی استفاده کرد. پس پیدا کردن ذاتیات برای تعریف صحیح، ضروری است. اما تشخیص مفاهیم ذاتی، بسیار دشوار است. از این رو منطقدانان تلاش کرده‌اند تا اوصاف و ویژگی‌های یک مفهوم ذاتی را کشف کنند و به دیگران نشان دهند.

ویژگی‌های یک مفهوم ذاتی

۱- **مفهوم ذاتی از خود ذات و ماهیت، قابل جدایی نیست.** یعنی هرگز نمی‌توان یک مفهوم ذاتی را از ذات و ماهیت جدا کرد و در عین حال آن ذات حفظ شود؛ به طور مثال: نمی‌توان متفکر بودن را از تعریف انسان حذف کرد و باز هم حقیقت انسان را حفظ نمود و یا نمی‌توان شکل بودن و سه‌ضلعی بودن را از مثلث گرفت و باز هم مثلث باقی بماند. در حالی که مفاهیم عرضی این‌گونه نیستند؛ به طور مثال: می‌توان انسان را بدون «هنرمند بودن» و یا «معلم بودن» و یا «شاد و خندان بودن» تصور نمود و نیز می‌توان مثلث را بدون «متساوی‌الساقین» یا «قائم‌الزاویه» در نظر گرفت و تعریف کرد.

نکته ۱ مفهوم ذاتی از ذات موردنظر قابل تفکیک نیست؛ یعنی در هنگام تصور یک ذات، فقط مفاهیم درونی و ذاتی آن در نظر ما می‌آیند. مثل شکل و سه‌ضلعی که ذاتی مثلث هستند.

نکته ۲ مفهوم عرضی از ذات موردنظر قابل انفکاک است؛ یعنی در هنگام تصور یک ذات، بیرون از آن قرار می‌گیرند. مثل قائم‌الزاویه بودن برای مثلث که عرضی مثلث، ولی مرتبط با آن می‌باشد.

۲- **وجود ذاتی بر ذات علت نمی‌خواهد.** یعنی همین که آن ذات بنا بر علت خود پیدا شود، ذاتی هم پیدا می‌شود و جزء آن است و برای پیدایش نیاز به علت دیگری ندارد؛ مثلاً: معلمی در کلاس، پای تابلویی ایستاده که هیچ چیز روی آن نوشته نشده است. این معلم مثلثی را بر روی تابلو رسم می‌کند (البته این مثلث علت و فاعلی دارد که همان معلم است) ولی سه‌ضلعی بودن مثلث، علت مستقلی ندارد و در حقیقت رسم مثلث همان و سه‌ضلعی بودن مثلث همان.

جسم بودن انسان نیز علتی جز پدید آمدن خود انسان ندارد. زنده بودن و قدرت درک و احساس داشتن نیز همگی ذاتیات انسان هستند و علتی غیر از علت خود انسان ندارند. اما مفاهیم عرضی، علتی غیر از علت خود ذات دارند؛ مثلاً: پزشک شدن یا کارگر شدن یک انسان به عللی غیر از علل پیدایش او وابسته هستند.

۳- **مهم‌ترین وصف مفاهیم ذاتی این است که در مقام فهم و تصور، مقدم بر ذات هستند.** یعنی محال است مفهومی را درک کنیم مگر آن‌که به نوعی ذاتیات آن را قبلاً فهمیده باشیم؛ به عنوان مثال: اگر معنای حیوان و متفکر بودن را ندانیم، هرگز به معنای انسان پی نخواهیم برد و لفظ انسان برای ما مبهم خواهد ماند. به این دلیل می‌گویند ادراک ذاتی، مقدم بر ادراک ذات است. اما ادراک ذات و ماهیت، مقدم بر ادراک مفاهیم عرضی است.

نکته هیچ مفهوم عرضی نیست که مقدم بر مفهوم ذاتی درک شود.

درک و تصور مفاهیم ذاتی ← درک و تصور ذات ← درک و تصور مفاهیم عرضی
حیوان و متفکر ← انسان ← نویسنده یا کارگر

نکته یک مفهوم ذاتی، هر سه وصف را با هم داراست و چنین نیست که برخی از آن‌ها را داشته باشد و برخی را نداشته باشد.

ویژگی‌های یک مفهوم ذاتی در یک نگاه

۱- مفهوم ذاتی از خود ذات و ماهیت، قابل جدایی و تفکیک نیست، اما مفهوم عرضی قابل انفکاک است.

← ذاتی انسان مانند: متفکر بودن - زنده بودن - جسم بودن

← عرضی انسان مانند: هنرمند بودن - خندان بودن - معلم بودن

← ذاتی مثلث مانند: شکل بودن - سه‌ضلعی بودن

← عرضی مثلث مانند: سه‌زاویه داشتن - مجموع زوایای ۱۸۰ درجه داشتن

۲- وجود ذاتی بر ذات علت نمی‌خواهد.

← پدید آمدن خود انسان، یعنی جسم بودن، زنده بودن، قدرت درک و احساس داشتن...

← رسم مثلث، یعنی سه‌ضلعی بودن آن

۳- مفاهیم ذاتی در مقام فهم و تصور، مقدم بر ذات هستند.

← درک و تصور حیوان و متفکر (ذاتی) ← درک و تصور انسان (ذات) ← درک و تصور نویسنده یا کارگر (عرضی)

تمرین درس

هر کدام از مفاهیم ستون، ذاتی یا عرضی مفاهیم مربوط به ردیف هستند، آن‌ها را مشخص کنید.

ردیف / ستون	گره	انسان	مستطیل	اسب	گل سرخ	لوزی	مثلث	سنگ	سیب	شریت
اراده	—	ذاتی	—	—	—	—	—	—	—	—
چهارضلع	—	—	ذاتی	—	—	ذاتی	—	—	—	—
سه زاویه	—	—	—	—	—	—	عرضی ^۱	—	—	—
سه ضلع	—	—	—	—	—	—	ذاتی	—	—	—
جسمانیت	ذاتی	ذاتی	—	ذاتی	ذاتی	—	—	ذاتی	ذاتی	ذاتی
حیوان	ذاتی	ذاتی	—	ذاتی	—	—	—	—	—	—
مابع	—	—	—	—	—	—	—	—	—	ذاتی
کشاورز	—	عرضی	—	—	—	—	—	—	—	—
شبهه کشنده	—	—	—	ذاتی	—	—	—	—	—	—

جملات زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید

- ۱- بین دو تصور کلی «کلاس و مدرسه» از نسبت‌های چهارگانه (تساوی - تباین - مطلق - من وجه) نسبت برقرار است. (نهایی - فرداد ۹۱)
تباین
- ۲- رابطه‌ی میان «معرف و معرف» از میان نسبت‌های چهارگانه لزوماً باید باشد. (نهایی - فرداد ۹۰)
تساوی
- ۳- در نسبت‌های چهارگانه، هرگاه همه‌ی افرادی که مصداق یک مفهوم کلی هستند، مصداق مفهوم دیگر هم باشند، نسبت میان آن‌ها است. (نهایی - دی ۹۰)
تساوی
- ۴- به مفاهیمی که اجزای درونی یک مفهوم دیگر هستند می‌گویند و مفاهیمی که صفت یک مفهوم دیگر قرار می‌گیرند، اما جزء ذات و حقیقت آن مفهوم نیستند و درونی آن محسوب نمی‌شوند نام دارند. (نهایی - شهریور ۸۸)
ذاتی - عرضی

درستی یا نادرستی جملات زیر را با (صحیح / غلط) مشخص کنید

- ۱- مفاهیم ذاتی در مقام فهم و تصور، مقدم بر ذات هستند. (نهایی - فرداد ۹۲، شهریور ۹۱ و ۸۹)
صحیح
- ۲- «مفاهیم جزئی» در «تعریف» قابل استفاده هستند. (نهایی - فرداد ۹۲)
غلط
- ۳- مفاهیم «گره» و «کتاب» هر دو مفاهیمی کلی هستند. (نهایی - شهریور ۹۲)
صحیح
- ۴- مفاهیمی که جزء ذات و حقیقت یک مفهوم دیگرند «عرضی» نام دارند. (نهایی - شهریور ۹۲)
غلط
- ۵- وجود ذاتی بر ذات علت جداگانه نمی‌خواهد. (نهایی - دی ۹۲)
صحیح
- ۶- همه‌ی مفاهیم، قابل تعریف می‌باشند. (نهایی - شهریور ۹۱)
غلط
- ۷- ادراک ذاتی همیشه بر ادراک عرضی مقدم است. (نهایی - دی ۹۱)
صحیح

۱- مفهوم «سه زاویه» برای مثلث به دلیل دورتر بودن از ذهن نسبت به مفاهیم «شکل و ضلع»، «عرضی» محسوب می‌شود.

- ۸- در تعریف، از مفاهیم کلی و جزئی استفاده می‌کنیم. غلط (نهایی- دی ۹۰)
- ۹- یکی از ویژگی‌های مفاهیم ذاتی و عرضی این است که برای تصور نمودن یک ذات به این مفاهیم نیاز مبرم داریم. غلط (نهایی- فرداد ۸۹)
- ۱۰- وجود ذاتی بر ذات علت جداگانه می‌خواهد. غلط (نهایی- دی ۸۹)
- ۱۱- مهم‌ترین وصف مفاهیم ذاتی این است که در مقام فهم و تصور، مقدم بر ذات نیستند. غلط (نهایی- فرداد ۸۸)
- ۱۲- «مفهوم جزئی» آن است که قابلیت آن را دارد که بر مصداق‌های متعدد منطبق شود. غلط (نهایی- فرداد ۸۸)
- ۱۳- مدینه‌ی فاضله، یک مفهوم جزئی است. غلط (نهایی- شهریور ۸۸ و ۸۷)
- ۱۴- هیچ مفهوم ذاتی نیست که مقدم بر مفهوم عرضی درک شود. غلط (نهایی- دی ۸۸)
- ۱۵- بین دو مفهوم «ورزشکار و دانش‌آموز» برخی مصداق مشترک وجود دارد و در برخی مصداق هیچ وجه اشتراکی ندارند. صحیح (نهایی- فرداد ۸۷)

سؤالات امتحانی

- ۱- این تصویر، بیانگر کدام یک از نسبت‌های چهارگانه است؟
عموم و خصوص مطلق

- ۲- در متن زیر، یک تصور جزئی و یک تصور کلی پیدا کنید.
ابوذر و سلمان فارسی از اولین مسلمانان هستند.
الف جزئی:
ب کلی:
الف سلمان فارسی (یا ابوذر)
ب مسلمانان (یا اولین)
- ۳- کدام مفاهیم سازنده و تشکیل‌دهنده‌ی مفهوم دیگر هستند؟
ذاتی
- ۴- مفهومی که نمی‌تواند بر افراد متعددی صدق کند، چه نام دارد؟
جزئی
- ۵- بین کدام گروه از مفاهیم در گزینه‌های زیر رابطه‌ی عموم و خصوص من‌وجه برقرار است؟
الف مسیحی و ایرانی
ب پرنده و عقاب
الف مسیحی و ایرانی
- ۶- تعیین کنید در میان اجزای شکل زیر کدام یک از نسبت‌های چهارگانه (تساوی - تباین - مطلق - من‌وجه) برقرار است؟
الف A و B
ب A و C
ج B و D
د C و D
الف من‌وجه
ب تباین
ج مطلق
د من‌وجه
-
- ۷- هرگاه دو مفهوم کلی به‌گونه‌ای باشند که هیچ مصداق مشترکی نداشته باشند، بین آن دو مفهوم کدام یک از نسبت‌های چهارگانه برقرار است؟ مثال بزنید.
تباین - مانند کوه و درخت (و یا هر مثال درست دیگر)
- ۸- برای «مثلت» دو ویژگی ذاتی ذکر کنید.
شکل - سه‌ضلعی
- ۹- اصطلاح «ذاتی» را تعریف کنید.
مفاهیمی که سازنده یا تشکیل‌دهنده‌ی ماهیت هستند و یا هویت بخش مفهوم ماهیت هستند یا از اجزای درونی ماهیت هستند.

- ۱۰- نوع نسبت زیر را از نسبت‌های چهارگانه مشخص کنید.
«همه‌ی افرادی که مصداق یک مفهوم هستند، مصداق مفهوم دیگر هم باشند و برعکس.»
تساوی
- ۱۱- ذاتی بودن آب را از مفاهیم «شور بودن - تلخ بودن - سیال بودن - گل آلود بودن» مشخص کنید.
سیال بودن
- ۱۲- نوع نسبت‌های چهارگانه‌ی زیر را مشخص کنید. (تساوی - تباین - مطلق - من‌وجه)
الف) وسعت مصادیق به‌گونه‌ای باشد که یکی به‌طور کامل در درون دیگری قرار بگیرد.
ب) دو مفهوم به‌گونه‌ای باشند که هرکدام در برخی مصادیق مشترک و در برخی مصادیق هیچ اشتراکی با هم نداشته باشند.
الف) عموم و خصوص مطلق ب) عموم و خصوص من‌وجه
- ۱۳- آن قسم از کلی که خارج از ماهیت و حقیقت یک مفهوم باشد، چه نام دارد؟
عرضی
- ۱۴- «ذاتی» را تعریف کنید و یک مثال بیاورید.
مفاهیمی که اجزای درونی و تشکیل‌دهنده‌ی یک مفهوم دیگرند، ذاتی نامیده می‌شوند.
مانند: سیال بودن برای آب و یا جسم بودن برای سنگ
- ۱۵- در جمله‌ی «این دختر از نغمه‌ی بلبلان بر آن شاخسار به وجد می‌آید.» یک مفهوم کلی و یک مفهوم جزئی مشخص کنید. (نهایی - فرداد ۸۶)
کلی = نغمه - بلبلان - نغمه‌ی بلبلان
جزئی = این دختر - آن شاخسار
- ۱۶- از جمله‌ی «علی دیروز در شهر مشهد دو رکعت نماز مستحبی به‌جا آورد.» دو مفهوم جزئی و یک مفهوم کلی استخراج کنید. (نهایی - فرداد ۸۵)
کلی = دیروز - شهر - نماز مستحبی
جزئی = علی - شهر مشهد
- ۱۷- در جمله‌ی زیر، یک مفهوم جزئی و یک مفهوم کلی مشخص کنید.
به اطلاع دانش‌آموزان عزیز رسانده می‌شود که در این مدرسه، مریم متقی در مسابقه‌ی شنا به کسب مدال طلا نائل گشت.
کلی = اطلاع - دانش‌آموزان - عزیز - مسابقه‌ی شنا - کسب - مدال طلا
جزئی = این مدرسه - مریم متقی
- ۱۸- در کدام گزینه به ترتیب مفهوم کلی و جزئی آمده است؟
(۱) کعبه - سخاوت (۲) کشور - روستا (۳) دریا - دریاچه (۴) مرد - آن کودک
گزینه‌ی (۴) درست است.
- ۱۹- نسبت میان دو مفهوم «لباس و سفید» چیست؟ چرا؟
عموم و خصوص من‌وجه؛ زیرا هرکدام در برخی مصادیق مشترک‌اند و در بعضی مصادیق هیچ اشتراکی با هم ندارند.
- ۲۰- «عرضی» را تعریف کنید و یک مثال بیاورید.
مفاهیمی که صفت یک مفهوم دیگر قرار می‌گیرند اما جزء ذات و حقیقت آن مفهوم نیستند و درونی آن محسوب نمی‌شوند، عرضی نام دارند؛ یعنی عارض مفهوم دیگر می‌شوند.
مانند: گل آلود بودن برای آب
- ۲۱- ملاک تشخیص مفاهیم کلی و جزئی چیست؟
مفهوم کلی قابلیت آن را دارد که بر مصداق‌های متعدد منطبق شود.
مفهوم جزئی فقط بر یک مصداق و یک فرد منطبق می‌شود و فرض افراد متعدد برای آن محال است.

۲۲- ذاتی یا عرضی بودن خصوصیات زیر را نسبت به «آب» مشخص کنید. (نهایی- دی ۸۲)

(تلخ بودن - جسم بودن - سیال بودن - گل آلود بودن)
ذاتی = جسم بودن - سیال بودن
عرضی = تلخ بودن - گل آلود بودن

۲۳- نسبت تباین را توضیح دهید و مثال بزنید. (نهایی- دی ۸۰)

در صورتی که هیچ یک از دو مفهوم کلی مصداق مشترکی نداشته باشند، تباین گویند؛ مانند: انسان و اسب

۲۴- از میان مفاهیم زیر مفاهیم کلی را مشخص کنید. (نهایی- فرورد ۸۸)

(الف) خلیج فارس - سیمرغ - مولود کعبه - این انسان
(ب) این امتحان - کلاس درس - ایران - کوه الماس - عدالت
(ج) قلهی دماوند - کتاب منطق - تهران - انسان
(الف) سیمرغ - مولود کعبه (ب) کلاس درس - کوه الماس - عدالت (ج) کتاب منطق - انسان

۲۵- از میان مفاهیم زیر مفاهیم جزئی را مشخص کنید. (نهایی- شهریور ۸۸)

(الف) این امتحان - کلاس درس - ایران - کوه الماس - عدالت
(ب) سیمرغ - مدینهی فاضله - خلیج فارس - مولود کعبه
(الف) این امتحان - ایران (ب) خلیج فارس

۲۶- مشخص کنید هریک از مفاهیم زیر کلی است یا جزئی؟ (نهایی- دی ۸۷)

(نهایی- فرورد ۸۲)	جزئی	۱) یونان
(نهایی- فرورد ۸۲)	کلی	۲) حکیم
(نهایی- شهریور ۸۱)	کلی	۳) اله
(نهایی- شهریور ۸۱)	جزئی	۴) الله
(نهایی- شهریور ۸۱)	کلی	۵) کشور همیشه تابان
(نهایی- فرورد ۷۶)	کلی	۶) مرغ آتش خوار
(نهایی- فرورد ۷۶)	کلی	۷) پیغمبر
(نهایی- فرورد ۷۶)	جزئی	۸) سلمان فارسی

۲۷- تعیین کنید میان مفاهیم زیر کدام یک از نسبت‌های چهارگانه (تساوی - تباین - مطلق - من وجه) برقرار است؟

(نهایی- فرورد ۹۲)	مطلق	۱) بیماری و سرماخوردگی
(نهایی- فرورد ۹۲)	تباین	۲) دوست و دشمن
(نهایی- شهریور ۹۲)	من وجه	۳) کاغذ و سفید
(نهایی- شهریور ۹۲)	تباین	۴) کیف و کفش
(نهایی- دی ۹۲)	مطلق	۵) انسان و پزشک
(نهایی- دی ۹۲)	من وجه	۶) دیوار و آجر
(نهایی- دی ۹۲)	تباین	۷) خواهر و برادر
(نهایی- دی ۹۱)	مطلق	۸) میوه و انگور
(نهایی- دی ۹۱)	من وجه	۹) شاعر و ایرانی
(نهایی- دی ۹۱)	تباین	۱۰) اسب و ناطق
(نهایی- فرورد ۸۹)	عموم و خصوص مطلق	۱۱) نسبت‌های چهارگانه و عموم و خصوص من وجه
(نهایی- فرورد ۸۹)	تباین	۱۲) برف و باران
(نهایی- شهریور ۸۹ و دی ۸۹)	عموم و خصوص من وجه	۱۳) معلم و شاعر
(نهایی- شهریور ۸۹)	تباین	۱۴) گل و ماهی
(نهایی- دی ۸۹)	عموم و خصوص من وجه	۱۵) میز و چوبی
(نهایی- دی ۸۹)	عموم و خصوص مطلق	۱۶) آهو و حیوان

(نهایی- فرداد ۸۸)	عموم و خصوص مطلق	۱۷) لفظ و قضیه
(نهایی- دی ۸۸)	عموم و خصوص من وجه	۱۸) خط کش و وسیله ی فلزی
(نهایی- فرداد ۸۷)	عموم و خصوص من وجه	۱۹) عالم و باتقوا
(نهایی- فرداد ۸۷)	عموم و خصوص مطلق	۲۰) فکر و معرف
(نهایی- فرداد ۸۷)	تساوی	۲۱) مثلث و سه ضلعی
(نهایی- شهرپور ۸۷)	عموم و خصوص من وجه	۲۲) دانش آموز و کارگر
(نهایی- شهرپور ۸۷)	تباین	۲۳) محسوس و معقول
(نهایی- شهرپور ۸۷)	عموم و خصوص مطلق	۲۴) گل و گل یاس
(نهایی- دی ۸۷)	عموم و خصوص مطلق	۲۵) فضیلت و نیکی به پدر و مادر
(نهایی- دی ۸۷)	تساوی	۲۶) حیوان و متحرک با اراده
(هماهنگ فارغ از کشور- دی ۸۷)	عموم و خصوص من وجه	۲۷) سفید و گچ
(هماهنگ فارغ از کشور- دی ۸۷)	تباین	۲۸) آبی و سبز
(نهایی- دی ۸۷ و فرداد ۸۴)	عموم و خصوص من وجه	۲۹) نماز و واجب
(نهایی- شهرپور ۸۶)	عموم و خصوص من وجه	۳۰) حیوان و سفید
(نهایی- دی ۸۶)	عموم و خصوص من وجه	۳۱) نقاشی و زیبا
(نهایی- دی ۸۶)	عموم و خصوص مطلق	۳۲) خرما و میوه
(نهایی- دی ۸۶)	تباین	۳۳) مسجد و نماز
(نهایی- شهرپور ۸۵، ۸۱ و دی ۸۱)	عموم و خصوص من وجه	۳۴) سنگ و سفید
(نهایی- دی ۸۵)	عموم و خصوص من وجه	۳۵) سیاه و شیرین
(نهایی- فرداد ۸۴ و شهرپور ۸۳)	عموم و خصوص مطلق	۳۶) فکر و حجت
(نهایی- فرداد ۸۴)	تباین	۳۷) کبوتر و ناطق
(نهایی- فرداد ۸۳)	تباین	۳۸) موحد و مشرک
(نهایی- فرداد ۸۲ و ۸۱)	تباین	۳۹) تصور و تصدیق

تست های تکمیلی

- هرگاه «مربع» را به «شکلی که چهار ضلع مساوی دارد» و «زمین» را به «سیاره ای که دور خورشید می چرخد» تعریف کنیم، تعریف ما به ترتیب ، ، و «موضوع» در دو قضیه ی مورد نظر، به ترتیب و است. (سراسری- ۹۰)

 - ۱) جامع- مانع- نیست- جزئی- کلی
 - ۲) جامع- جامع- است- کلی- جزئی
 - ۳) مانع- مانع- نیست- جزئی- کلی
 - ۴) مانع- جامع- است- کلی- جزئی

- «هویت بخشی» مفهوم و عدم آن به ترتیب و را رقم می زند که به ترتیب، موصوف به و اند (سراسری- ۹۰)

 - ۱) ذاتی- عرضی- درونی- بیرونی- ذاتی
 - ۲) عرضی- ذاتی- درونی- بیرونی- ذاتی
 - ۳) عرضی- ذاتی- بیرونی- درونی- عرضی
 - ۴) ذاتی- عرضی- بیرونی- درونی- عرضی

- طریق صحیح در ارائه ی تعاریف درست، استفاده از مفاهیم است و نسبت حاکم بین دو مفهوم «موحد و مسلمان» و دو مفهوم «رنگ و قرمز» به ترتیب، عموم و خصوص و می باشد. (سراسری فارغ از کشور- ۹۰)

 - ۱) جزئی- مطلق- من وجه
 - ۲) جزئی- من وجه- من وجه
 - ۳) کلی- مطلق- مطلق
 - ۴) کلی- من وجه- مطلق

- کدام دو مفهوم نسبت به یک دیگر عموم و خصوص مطلق اند؟ (آزاد- ۹۰)

 - ۱) ایرانی و شیعه
 - ۲) سبز و آبی
 - ۳) شکل و مثلث
 - ۴) آسیایی و اروپایی

- کدام یک برای حیوان «عرضی» است؟ (آزاد فارغ از کشور- ۹۰)

 - ۱) نامی
 - ۲) متحرک
 - ۳) حساس
 - ۴) سه بُعدی

۶- بین کلمات «مثنوی و غزل» و «معرف و حجت» به ترتیب، کدام یک از نسبت‌های چهارگانه‌ی منطقی حاکم است؟ (سراسری- ۸۸ باتغییر)
 (۱) تباین- تساوی (۲) تباین- تباین (۳) تساوی- تباین (۴) تساوی- تساوی

۷- بین مفاهیم «حیوان و متحرک با اراده» و «مسلمان و خداپرست» به ترتیب، کدام یک از نسبت‌های چهارگانه‌ی منطقی حاکم است؟ (سراسری فارغ از کشور- ۸۸ باتغییر)
 (۱) تساوی- عموم و خصوص مطلق (۲) تساوی- عموم و خصوص من وجه (۳) عموم و خصوص من وجه- عموم و خصوص مطلق (۴) عموم و خصوص من وجه- عموم و خصوص من وجه

۸- بین کدام دو کلی نسبت «عموم و خصوص مطلق» وجود دارد؟ (آزاد فارغ از کشور- ۸۸)
 (۱) مثلث و دایره (۲) دایره و شکل (۳) نماز و واجب (۴) مثنوی و غزل

۹- آن گاه که دو کلی، هیچ مصداق مشترکی نداشته باشند و آن گاه که هر کلی در برخی مصادیق مشترک باشند و در برخی دیگر هیچ اشتراکی نداشته باشند، به ترتیب، و محقق می‌شود. (سراسری- ۸۷ باتغییر)

(۱) تباین- عموم و خصوص مطلق (۲) تباین- عموم و خصوص من وجه (۳) عموم و خصوص مطلق- عموم و خصوص من وجه (۴) عموم و خصوص من وجه- عموم و خصوص مطلق

۱۰- تصور ذهنی ما از امور مختلف نام دارد و نسبت‌های چهارگانه‌ی منطقی (نسب اربع) از حادث می‌شوند.

(سراسری فارغ از کشور- ۸۷)

(۱) مفهوم- تصدیق دو کلی (۲) مصداق- تصدیق دو کلی (۳) مفهوم- تصور دو کلی (۴) مصداق- تصور دو کلی

۱۱- بین دو مفهوم «مصری و آفریقایی» چه نسبتی برقرار است؟ (آزاد فارغ از کشور- ۸۷)
 (۱) عموم و خصوص من وجه (۲) تساوی (۳) عموم و خصوص مطلق (۴) تباین

۱۲- بین کدام دو مفهوم نسبت «عموم و خصوص مطلق» است؟ (آزاد- ۸۶)
 (۱) مثلث و شکل (۲) تصور و تصدیق (۳) نماز و واجب (۴) محسوس و معقول

۱۳- کدام گزینه بیانگر نسبت «عموم و خصوص من وجه» است؟

(۱) مثلث متساوی‌الاضلاع و مثلث قائم‌الزاویه (۲) مثلث و دایره (۳) مثلث متساوی‌الساقین و مثلث قائم‌الزاویه (۴) مربع و شکل

۱۴- بین دو مفهوم «فعل و مبنی» چه نسبتی وجود دارد؟

(۱) تساوی (۲) عموم و خصوص من وجه (۳) تباین (۴) عموم و خصوص مطلق

۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴				
۱	☐	☒	☐	☐	۵	☐	☒	☐	☐	۹	☐	☒	☐	☐	۱۳	☐	☐	☒	☐
۲	☒	☐	☐	☐	۶	☐	☒	☐	☐	۱۰	☐	☐	☒	☐	۱۴	☐	☒	☐	☐
۳	☐	☐	☒	☐	۷	☒	☐	☐	☐	۱۱	☐	☐	☒	☐	۱۵	☐	☐	☐	☐
۴	☐	☐	☒	☐	۸	☐	☒	☐	☐	۱۲	☒	☐	☐	☐	۱۶	☐	☐	☐	☐